

פרשת תצווה

מזבח הקטורת - מקומו במשכן ומקומו בפרשה

מאת הרב אלחנן סמט

- א. התמיהה על איחור מצוות מזבח הקטורת
- ב. מזבח הקטורת - בין הציווי העיקרי על מלאכת המשכן לבין נספחיו
- ג. "מזבח (-קטורת) שנעקר..."
- ד. ר"ע ספורנו: מה בין מזבח הקטורת לשאר כלים ומה בין הקטורת לקרבנות
- ה. ראב"ע ור' אברהם סבע על חשיבות מזבח הקטורת
- ו. טעמה של מצוות הקטורת כביס ליישוב הבעיה

א. התמיהה על איחור מצוות מזבח הקטורת

את עיוננו לפרשת תרומה הקדשנו לדיון בכלי הראשון המופיע בציווי מלאכת המשכן - הארון. את העיון לפרשת תצווה נקדיש לכלי האחרון המופיע בציווי זה - למזבח הקטורת (הכור, שציווי עשייתו נמצא בתחילת פרשת כי-תשא, אינו כלי שנעשית בו עבודה). דבר זה עצמו - היות מזבח הקטורת הכלי האחרון בציווי - הוא שיעסיק אותנו.

אחת התמיהות הקשות והידועות בפרשות המשכן היא מקומו של הציווי על עשיית מזבח הקטורת, בסוף פרשתנו (ל', א-ג). הרי מקומו של מזבח זה הוא במשכן פנימה - באוהל מועד, בין המנורה, הסמוכה לכותל הדרומי של המשכן, לבין השולחן, הסמוך לכותל הצפוני, אל מול פתח קודש הקודשים, כנאמר במצוותו:

ל', ו ונתת אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת

לפני הכפרת אשר על העדת אשר אועד לך שמה.

היינו מצפים אפוא למצוא את ציווי עשייתו בתחילת פרשת תרומה, בפרק כ"ה, ביחד עם השולחן והמנורה, ולפלא הוא שחז"ל לא העירו על כך (אולם ראה סעיף ג להלן). ואכן, ראב"ע בביאורו הארוך לפרק כ"ה פסוק כב הרגיש בחיסרון זה. הוא מבאר שם את סדר הציווי:

ויש לשאול למה הזכיר ה' הארון בתחילה... החל מהנכבד, ואחר כן השולחן והמנורה, ואחר כן (כ"ו),

א) 'ואת המשכן תעשה...'... **ויש לתמוה: למה לא הזכיר מזבח הקטורת?**

מפרשים אחרים מבין הראשונים שאלו שאלה זו רק בהגיעם למצוות מזבח הקטורת בסוף פרשתנו (חזקוני, רמב"ן, ספורנו). הרמב"ן (ל', א ד"ה ועשית) מציין בדבריו את מקומו המאוחר מאוד של הציווי:

הנה מזבח הקטורת מן הכלים הפנימיים, והיה ראוי שיזכירונו עם השולחן והמנורה שהוא מונח

עמהם... אבל הטעם להזכירו כאן, **אחר המשכן וכל כליו והקרבנות...**

וצריך להדגיש: מזבח הקטורת אינו רק הכלי האחרון בציווי מלאכת המשכן (הכור, כאמור, לא נועד אלא לשם הכשרת הכוהנים לעבודתם), אלא שהוא מצוי במרחק רב מהכלי הקודם שקראנו עליו - מזבח העולה העומד בחצר המשכן - שציוויו נמצא לקראת סוף פרשת תרומה (כ"ז, א-ח). בין הציווי על המזבח החיצוני לציווי על המזבח הפנימי מפרידים ציוויים רבים (כל פרשת תצווה), שחלקם אף חורגים מציווי מלאכת המשכן (כגון פרק כ"ט, העוסק בקידוש הכוהנים בשבעת ימי המילואים ובמצוות עולת התמיד).

השאלה מחמירה, משום שבכל ששת המקומות האחרים שבהם נזכר מזבח הקטורת בהמשך הספר, הוא מופיע תמיד אחר השולחן והמנורה ולפני מזבח העולה. כך בפירוט המלאכה העומדת לפני בצלאל ואנשיו (ל"א, ז-יא), כך בציווי הכללי על העם בראש פרשת ויקהל (ל"ה, יא-יט), כך בייחוד בתיאור העשייה של בצלאל (ל"ז, י - ל"ח, א), ושוב בתיאור הבאת המשכן אל משה (ל"ט, לו-לט) ובציווי על הקמתו (מ', ד-ו), וכך גם בתיאור הקמתו בפועל על ידי משה (שם כב-כט) בסיום החומש. כמה תמוה אפוא מקום מצוותו הראשונה!

ב. מזבח הקטורת - בין הציווי העיקרי על מלאכת המשכן לבין נספחיו

הבה ננסח את השאלה בדרך שונה, שלא מצאנוה בדברי המפרשים. ניסוח חדש זה אפשר שיפתח פתח למציאת תשובה.

ציווי מלאכת המשכן נאמר בדיבור אחד ארוך שראשיתו בראש פרשת תרומה:
כ"ה, א-ב וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה...
היכן מסתיים דיבור זה? לכאורה בסופה של פרשת עולת התמיד, שם מצוי סיום חגיגי וניכר של ציווי מלאכת המשכן:

כ"ט, מג-מו ונעדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי, וקדשתי את אהל מועד...
ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לא-להים
וידעו כי אני ה' א-להיהם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לשכני בתוכם,
אני ה' א-להיהם.

אלו פסוקי חתימה מובהקים, הנושאים אופי כללי (הם אינם עוסקים עוד בעולת התמיד שנידונה לפני כן). אך בעיקר חשוב לציין שיש בהם מעין פתיחת הציווי על מלאכת המשכן, ו"סיום במה שפתח" הוא אמצעי אופייני בסגנון המקרא לסימון גבולותיה של יחידה ספרותית. הבה נשווה:

פתיחת הציווי (- כולל פרשת הארון) סיום הציווי
(כ"ה, ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (שם כב) ונעדתי לך שם (כ"ט, מג) ונקדש בכבדי (מד)
וקדשתי את אהל מועד (מה) ושכנתי בתוך בני ישראל (מו) ... לשכני בתוכם (מג) ונעדתי שמה לבני ישראל

אולם המעייץ בהמשך פרשת תצווה ובתחילת פרשת כי-תשא ייווכח כי שני פרקים שלמים - ל'-ל"א - עדיין עוסקים בציווי מלאכת המשכן. האם פרקים אלו מהווים המשך רצוף של הדיבור הארוך שקדם להם, זה שהחל בראש פרשת תרומה? הבה נבדוק את תוכנם של שני פרקים אלו ואת שייכותם לדיבור ההוא:

1. (ל', א-י) מזבח הקטורת. פרשה זו ממשיכה את הדיבור הרצוף והארוך ללא סימן הפסקה ביניהם, מלבד אופי הפסוקים שקדמו לה ושהובאו לעיל. **פתיחת הפרשה** - "ועשית מזבח...". - זהה לפתיחתן של פרשות הכלים האחרות: "ועשית שלחן..." ועשית מנרת זהב...". **אופי הכלי** דומה לזה של הארון ושל השולחן: עצי שיטים מצופים זהב, ובתוספת לכך זר זהב סביב, טבעות ובדי נשיאה. **מקום הכלי** - באוהל מועד, ביחד עם השולחן והמנורה. **אופי העבודה בכלי** דומה לזה שבמזבח העולה ובמנורה, ואף מצוי בזיקה לשונית והלכתית לשתי העבודות הללו:

עולת התמיד הקטרת הקטורת

(כ"ט, לט) את הכבש האחד תעשה בבקר (ל', ז) והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת

ואת הכבש השני תעשה בין הערבים (ח) ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה

(מב) עלת תמיד לדרתיכם... לפני ה' קטרת תמיד לפני ה' לדרתיכם

קשה להבין אפוא מדוע נכתבה פרשה זו לאחר החתימה החגיגית שקדמה לה.

2. (ל', יא-טז) מחצית השקל. פרשה זו כבר אינה מחוברת אל הדיבור הנמשך מראש פרשת תרומה. בראשה פתיחה חדשה:

יא-יב **וידבר ה' אל משה לאמר:** כי תשא את ראש בני ישראל...

3. (שם יז-כא) עשיית הכיור ורחצת הכוהנים ממנו.

יז-יח **וידבר ה' אל משה לאמר:** ועשית כיור נחשת...

4. (שם כב-לג) עשיית שמן משחת קודש למשיחת כלי המשכן והכוהנים.

כב-כג **וידבר ה' אל משה לאמר:** ואתה קח לך בשמים...

5. (שם לד-לח) עשיית הקטורת ונתינתה לפני העדות באוהל מועד.

לד **ויאמר ה' אל משה** קח לך סמים...

6. (ל"א, א-יא) הקריאה בשמם של בצלאל ועוזריו לעשות במלאכה.

א-ב **וידבר ה' אל משה לאמר:** ראה קראתי בשם בצלאל...

7. (שם יב-יז) מצוות שבת (- שאינה נדחית מפני מלאכת המשכן).

יב-יג **ויאמר ה' אל משה לאמר:** ואתה דבר אל בני ישראל...

רק בסופו של פרק ל"א, אחר סדרת הציוויים הללו, הנספחים לציווי הגדול על מלאכת המשכן, בא הפסוק החותם את כל הציוויים כולם:

ל"א, יח ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני

שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע א-להים.

בכך נתקיים מה שנאמר למשה בראש הציווי, עוד כשהחל ה' לדבר עם משה בהר סיני, בראשיתם של ארבעים היום וארבעים הלילה:

כ"ה, טז ונתת אל הארץ את העדת אשר אליך.

ושוב יש כאן חתימה מעין הפתיחה.
האם ישנו מכנה משותף לשש הפרשיות הקצרות הללו (2-7), שכל אחת מהן פותחת בדיבור חדש - עובדה המורה על כך שאין הן חלק אורגני מן הציווי הארוך על מלאכת המשכן? התשובה היא שכולן **אינן שייכות באופן ישיר לציווי על עשיית המשכן**, ובכל זאת כולן שייכות לנושא זה בעקיפין בדרכים שונות. המעיין בכל פרשה ופרשה ייווכח מדוע היא שייכת לקבוצת הנספחים לציווי מלאכת המשכן ולא לציווי העיקרי עצמו.

ועתה הנה חזרנו אל פרשת מזבח הקטורת. מצד אחד, ברור שגם פרשה זו הנה חלק מן הנספחים לציווי מלאכת המשכן: היא מצויה לאחר החתימה החגיגית והרחבה של ציווי זה, ובכך פותחת את סדרת הנספחים. דבר זה מסתבר גם מכך שהפרשה הנספחת **השביעית** היא מצוות שבת, ודבר זה ודאי מכוון הוא.

מאידך, לא זו בלבד שהיא הראשונה מבין שבעת הנספחים, ובכך היא דבקה לציווי העיקרי, אלא שהיא שונה מששת הנספחים שאחריה בכך שאין לה כל פתיחה של "וידבר ה' אל משה", ובכך היא מהווה חלק מן הדיבור המתמשך מראש פרשת תרומה.

המבוכה ביחס לשייכותה של פרשת מזבח הקטורת - האם היא שייכת לציווי הגדול שלפניה או לסדרת הנספחים שאחריה - באה לידי ביטוי בשני מנהגי חלוקת הפרשות לקריאה בשבת: המנהג הבבלי החד-שנתי מתחיל פרשה חדשה ב-ל', יא: "וידבר ה' אל משה לאמר: כי תשא...". ודאי מפני שרק כאן נפתח לראשונה דיבור חדש של ה' אל משה. נמצא כי לפי חלוקה זו פרשת מזבח הקטורת היא החותמת את ציווי מלאכת המשכן, שנאמר בדיבור אחד. אולם לא כך נהגו מחלקי הסדרים על פי המנהג הארצישראלי התלת-שנתי הקדום (שנתקים עד לפני כ-800 שנה): הם פתחו את הסדר ה-67 ב-ל', א "ועשית מזבח מקטר קטרת..." ודאי משום שחשו כי בסוף פרק כ"ט ישנה חתימה חגיגית של הציווי העיקרי על מלאכת המשכן (וכך הרגיש אף המחלק לפרקים, שפתח את פרק ל' בפרשת מזבח הקטורת).

נמצינו למדים כי מזבח הקטורת הוא אמנם כלי מכלי העבודה שבמשכן, ואינו דומה לכיור (שמצוותו בנספח מספר 3 בדיבור בפני עצמו), שאינו אלא להכשר מצוותם של הכוהנים. אך מאידך, יש בו במזבח הקטורת דבר שונה ומיוחד, המבדילו משאר הכלים שבמשכן והמצריך את הפרדתו מהם ונתינתו במעין נספח הצמוד לציווי העיקרי. את השונה או המיוחד במזבח הקטורת חיפשו המפרשים הראשונים והאחרונים. את דבריהם ניתן לסווג לשתי קבוצות שהן ארבע: יש מהם שמוצאים שינוי **המקטין** את חשיבותו של **מזבח הקטורת** בהשוואה לשאר כלי המשכן, או המקטין את חשיבותה של **מצוות הקטורת** בהשוואה לשאר העבודות, ויש מהם שמוצאים דווקא **חשיבות מיוחדת** במזבח הקטורת או בעבודת הקטורת.

ג. "מזבח (-קטורת) שנעקר..."

נסקור תחילה את דברי "המקטינים", וראשית, את אלו המוצאים חשיבות פחותה במזבח הקטורת. נאמר במסכת זבחים דף נט ע"א:

אמר רב גידל אמר רב: מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו.

כלומר: מצוות הקטורת אינה תלויה בקיומו של המזבח המיועד לה, ואף אם נעקר המזבח ניתן לקיים את מצוות ההקטרה במקומו של המזבח.

לא מצאנו דבר דומה בשאר כלי המשכן: ללא מזבח אין קרבנות; ללא שולחן אין קיום למצוות לחם הפנים וללא מנורה אין קיום למצוות העלאת הנרות.

מהו מקור דינו של רב? בתלמוד אין מופיע כל מקור לכך.

ר' מאיר שמחה מדוינסק בספרו משך חכמה מצא לכך מקור במצוות עשיית סימני הקטורת הבאה בהמשך פרק ל' (לד-לח).

דע דאף על גב דבגמרא לא נזכר מהיכן למד שמזבח שנעקר מקטירין במקומו נראה דיליף (-שלמד)

דבשמן המאור כתיב בפרשת אמור (ויקרא כ"ד, א-ד) 'ויקחו אליך שמן זית... להעלת נר תמיד... על

המנרה הטהרה יערך את הנרת...', וכאן בפרשת תשא כתיב גבי קטורת (שמות ל', לו) 'ושחקת ממנה הדק ונתת ממנה לפני העדת באהל מועד' ולא זכר את המזבח לומר: 'על המזבח יקטירנה', לכן מורה לנו דרך מקומו מעכב, אבל המזבח לא מעכב, דאם נעקר מקטירין במקומו, וזה דיוק נכון.

באמצעות דין זה של "מזבח שנעקר..." מיישב ר' מאיר שמחה בביאורו לפרשת תצווה ד"ה ועשית מזבח מקטר קטורת את שאלת איחורה של מצוות עשיית מזבח הקטורת:

הראב"ע נתקשה מדוע לא נכתב ציווי עשיית מזבח הקטורת רק אחרי כלות פרשת המשכן ומילואים.

והעיקר: כי כל הציוויים כמו הארון, אם אין ארון אין מניחים לווחות, וכן בלא מזבח אין מקריבין עולת תמיד, וכן בלא בגדים אין כוהן רשאי לעבוד, ובלא מנורה אינו רשאי להדליק נרות, ובלא שולחן אין מניחין לחם הפנים. אבל מזבח מקטר קטורת שעיקרו לכך, הלא קיימא לן שהקטורת נקטר אם אין מזבח, וכמו דאמר רב בזבחים דף נט דמזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו, ואינו (-המזבח) רק

למצווה (- כשהוא קיים), ולכך כתיב בתר דהשלים כל הדינים מן הכלים והבניינים המוכרחים להשראת הכבוד במשכן הקדוש, ולהורות דאין זה (- מזבח הקטורת) רק מצווה בפני עצמה. אולם אם הגענו לכך, ניתן להפוך ולומר כי מקומו של ציווי עשיית מזבח הקטורת הוא הוא המקור לדברי רבי! וכך אכן כתב ר' משה גאלנטי בסוף ספרו קרבן חגיגה:

חתני הרב הכולל... כמוהר"ר יעקב חאגיז נר"ו ביקש לעורר את החברים הסרים אל משמעתו בבית מדרשו הטהור והקדוש... במה שרבים בתורה ובראשם הראב"ע ז"ל נתקשו: למה פרשת מזבח הקטורת לא נכתבה עם כל הכלים... ולהיות כי עד הנה לא ראיתי יישוב נכון לזה נתתי אל לבי לעיין בו, אולי זכות המעורר וזכות הרבים התלוי בו יאיר עיני להבין סתרי רמזי התורה. והקב"ה בחמלתו האיר עיני ונתן לי מתנת חיים וחנני בזה, דמה שכוונת תורתנו הקדושה לרמוז לנו דין אחד: שמזבח הקטורת אינו כמזבח העולה, שאם אין מזבח אין מקריבין קרבן... אך מזבח הקטורת איתא בגמרא (זבחים דף נט) מזבח הקטורת שנעקר מקטירין קטורת במקומו, דאינו מעכב המזבח. ופסקה הרמב"ם בפרק ג מהלכות תמידין ומוספין (ה"ב)... ואם כן מה נעמו סדרי תורתנו הקדושה, **דלהכי לא נכתב במקומו, להודיעו שאינו מעכב ומקטירין במקומו**, ולהכי לא נכתב עם כל הכלים. ובדרך הלצה (- מליצה) אמירה נעימה אמינא (- אומר), דהיינו מה שנאמר בגמרא 'מזבח (הקטורת) **שנעקר מקטירין קטורת במקומו** דהיינו רמז **שנעקר ממקומו שהיה ראוי ליכתב למעלה, בפרשת תרומה, ונעקר ממקומו להודיע שאינו מעכב**, ואף על פי שנאמר 'עליו' (- ל'), ז' 'והקטיר עליו אהרן קטרת סמים...'. וזו היא אסמכתא נאה וחסודה דבגמרא לא אשכחנא מנה נפקי להו האי דינא (- שבגמרא לא מצאנו מניין יצא להם דין זה), ואנן בסייעתא דשמיא אשכחנא מרגניתא טבא (- מצאנו מרגלית טובה), וזכינא בה מקודשי שמים, והרציתי הדברים לפני ידיד נפשי חתני הנזכר... בכנופיא של התלמידי חכמים והנאהו.

ד. ר"ע ספורנו: מה בין מזבח הקטורת לשאר כלים ומה בין הקטורת לקרבנות
ר' עובדיה ספורנו רואה הן למזבח הקטורת והן לעבודת הקטורת שעליו חשיבות משנית ביחס לשאר הכלים והעבודות שבמשכן. ואלו דבריו (ל', א ד"ה מזבח מקטר קטרת):
לא הוזכר זה המזבח עם שאר הכלים בפרשת תרומה (1) כי לא הייתה הכוונה בו להשכין הא-ל יתברך בתוכנו, כמו שהיה העניין בשאר הכלים כאמרו (כ"ה, ח-ט) 'ושכנתי בתוכם. ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו'. (2) גם לא היה עניינו להוריד מראה כבודו בבית, כעניין מעשה הקרבנות, כאמרו (כ"ט, מג): 'ונעדתי שמה לבני ישראל', וכן העיד משה רבנו באמרו (ויקרא ט', ו): 'אשר צוה ה' תעשו, וירא אליכם כבוד ה''. אבל היה עניין זה המזבח לכבד את הא-ל יתברך **אחרי** בואו לקבל ברצון עבודת עמו בקרבנות הבוקר והערב, ולשחר פניו במנחת קטורת, על דרך (דהיי"א ט"ז, כט) 'הבו לה' כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו'.
הבחנה ראשונה עושה ר"ע ספורנו בין מזבח הקטורת לבין שאר הכלים שעמדו באוהל מועד. הללו נועדו 'להשכין הא-ל יתברך בתוכנו' ולא כך מזבח הקטורת. דבריו מבוססים כנראה על דברי ראב"ע בפרשת תרומה (כ"ה, כב):
ויש לתמוה: למה לא הזכיר מזבח הקטורת? והתשובה בדרך משל, כי הכבוד לא ימוש, על כן הארון דמות כיסא, והנה מנורה ושולחן ערוך.
ודברי ראב"ע הללו נתפרשה כוונתם בדברי ספורנו שם לפסוקים כג-כה, ד"ה ועשית שלחן:
אחר מעשה הארון, שהיה כדמות כיסא לשכינה, כאמרו (בפסוק כב) 'ונעדת לך שם', ציווה על שולחן ומנורה, **כמנהגם לפני השרים, כעניין השונמית באמרה (מל"ב ד', י) 'ונשים לו שם מטה ושולחן וכסא ומנורה'**.

נמצא שאוהל מועד והכלים העומדים בו הם סמלים לאירוח של אורח רם מעלה השוכן בקרב ישראל-מארחיו. הארון (- הכיסא), השולחן והמנורה הם חפצי הבית האופייניים, ובנתינתם באוהל מועד 'הכוונה בו להשכין הא-ל יתברך בתוכנו'. אולם מזבח קטורת אינו כלול בקטגוריה זו של 'כלי בית' שמנהג לתתם לפני השרים.
הבחנה שנייה עושה ר"ע ספורנו בין מזבח הקטורת ועבודתו לבין מזבח העולה ועבודתו: מטרת הקרבת הקרבנות לדבריו היא 'להוריד מראה כבודו בבית'. לא 'להשכין הא-ל יתברך בתוכנו' **בסתר** (- שלכן נועדו אוהל מועד וכליו), אלא לאפשר מפגש אקטיבי וגלוי בין כבוד ה' לבין האדם, מפגש שיתקיים בבית. לא כן עבודת הקטורת על מזבחה, שהיא מיועדת 'לכבד את הא-ל יתברך **אחרי** בואו'. נראה שהדבר שאליו רומז ספורנו הוא מנהג 'המוגמר' לאחר הסעודה: העלאת ריחות ערבים באמצעות קטורת עם תום האכילה בסעודות חשובות.
נמצא לפי דבריו כי לא הכלי ולא העבודה הנעשית בו שייכים לעיקר מטרתו (הכפולה) של המשכן: הם אינם שייכים להשראת השכינה הקבועה באוהל, ולא למאמץ האנושי 'להוריד מראה כבודו בבית' באמצעות הקרבנות. כמו המוגמר בסעודה אנושית, כך גם הקטורת במשכן: היא אינה אלא תוספת הבאה לאחר העיקר. כיוון שכך, אין זה מפליא שהפרשה המצווה על עשיית מזבח הקטורת ועל עבודת הקטורת אינה כלולה בעיקר ציווי מלאכת המשכן אלא רק בנספח לציווי זה.

ה. ראב"ע ור' אברהם סבע על חשיבות מזבח הקטורת

עד עתה הבאנו את דבריהם של "המקטינים" את ערך מזבח הקטורת או את ערך עבודת הקטורת, המבארים בכך את מקום הציווי עליהם, הרחק מן הציוויים על כלי אוהל מועד האחרים (ולאחר חתימת הציווי הכללי על עשיית המשכן). נציג עתה גישה הפוכה.

ראב"ע בשני ביאוריו (הארוך והקצר) לפרשת מזבח הקטורת רומז ליתרונו על פני כלים אחרים במשכן:

א. בביאורו הארוך לפסוק ב, הוא מעיר את תשומת הלב לגובהו של מזבח הקטורת "ואמתים קמתו": המזבח גבוה על שולחן חצי אמה (- גובה השולחן כ"ה, כג "ואמה וחצי קמתו"), אולי כן היה גבוה על המנורה (- שמידת גובהה לא נכתבה), והיה כנגד הכרובים שהם פורשים כנפיים למעלה.

בדבריו האחרונים רומז ראב"ע להקבלה בין מזבח הקטורת לארון: אמנם גם הארון גובהו אמה וחצי (כ"ה, יא), אולם מעליו התנשאו הכרובים הפורשים כנפיים למעלה. מקומו של מזבח הקטורת היה (ל', ו) "לפני הכפרת אשר על העדת", נמצא כי כנפי הכרובים וגובהו של מזבח היו מכוונים זה לעומת זה וגבוהים משני הכלים שבצדי המשכן: השולחן והמנורה.

ב. המילים המסיימות את פרשת מזבח הקטורת הן (ל', י) "קדש קדשים הוא לה". כמה פסוקים לפני כן נאמר על מזבח העולה (כ"ט, לז) "והיה המזבח קדש קדשים". על ההבדל הזה ביניהם אומר ראב"ע בביאורו הקצר לל', י:

וטעם קדש קדשים הוא לה' - כי מזבח העולה הוא קודש קודשים, ומזבח הקטורת קדושתו לשם

בעבור שהוא נכבד, ואין אחר הארון נכבד ממנו.

משני ביאוריו עולה הקבלה בין הארון למזבח הקטורת, וזיקה מיוחדת ביניהם, ושלושה הם מרכיביה: המיקום, הגובה והחשיבות.

בפירוש צרור המור לר' אברהם סבע מצאנו כזאת על הפסוק "ועשית מזבח מקטר קטרת":

הנה חתם מלאכת המשכן במזבח הקטורת, לפי שהוא הכלי היותר נבחר - זולת הארון שציווה בראשונה - לפי שהוא מכפר ומעשיר ומשמח. כאמרו (משלי כ"ז, ט) 'שמן וקטרת ישמח לב'. ותחילת המחשבה - סוף המעשה, כי תכלית עשיית המשכן הוא לכפר על מעשה העגל. והתורה (- הארון) היא מכפרת. והקטורת הוא עוצר המגפה ומסלק חרון אף מישראל.

וכבר ידעת מאמרם ז"ל 'הכול הולך אחר החיתום' (ברכות יב ע"א), ולכן חתם כל דברי המשכן במזבח הקטורת, לפי שהוא מקשר כל דברי המשכן, ומקשר הדברים התחתונים בעליונים והעליונים

בתחתונים, ולכן נקרא קטורת - לשון קישור... לפי שמקשר כל הדברים ומחברם. ולכן אמר (ל', ו)

'ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארן העדת... אשר אועד לך שמה'...

ולחורות יותר על מעלתו אמר (ל', י) 'וכפר אהרן על קרנתיו אחת בשנה' שזה היה ביום הכיפורים, לחורות שכפרת ישראל של יום הכיפורים תלויה בה. וזהו 'אחת בשנה יכפר עליו לדרתכם'. ומזה הטעם בעצמו אנו אומרים הקטורת בכל יום ויום בבוקר ובערב אחר כל התפילה, לפי שהקטורת היא

חותם הכול וקישור הכול...

ו. טעמה של מצוות הקטורת כביס ליישוב הבעיה

ברוח דבריו של בעל צרור המור אודות הקטורת שהיא "מקשרת הכול" ננסה אף אנו למצוא הסבר המקשר בין שתי הגישות שהובאו עד עתה. ואף שהן הפוכות זו מזו, אפשר ויש למצוא נקודת חיבור ביניהן.

בדברי כמה מן הפרשנים שהובאו עד עתה, וגם בדברי כאלה שחיוו דעתם בשאלה הנידונה בעיונו ולא הובאו כאן, מובלעת הנחה בדבר טעמה של מצוות הקטורת. על פי הטעם שבחר בו כל פרשן, הוא ראה את מקומה של פרשת מזבח הקטורת כמקום מרוחק ובלתי-חשוב או דווקא כמקום חשוב שיש בו חיתום מצוות מלאכת המשכן.

ובכן, מה ניתן לומר על טעמה של מצוות הקטורת? במדרש תנחומא ובדברי כמה פרשנים נראה הדבר ברור שעיקרה של מצוות הקטורת הוא בהעלאת ריחה הטוב לפני ה'. וכך נאמר בתנחומא תצווה יד במה שנוגע לקבלת הקרבנות על ידי ה':

ואם תאמר יש לפניי אכילה ושתייה, 'האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה?', 'אם ארעב לא אמר לך, כי לי תבל ומלאה', 'כי לי כל חיתו יער' (תהילים נ', י-יג בסדר מהופך). אלא מכל קרבנותיהם איני רוצה אלא הריח, וכאילו אכלתי ושתייתי, שנאמר (במדבר כ"ח, ב): 'את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו'. תדע לך: שמזבח העולה שהיה לקרבנות, היה נתון בחוץ, ומזבח הקטורת, שהיה לריח, נתון בפנים. לפיכך נאמר למשה 'ועשית מזבח מקטר קטרת'.

אולם דבר זה - שהקטורת היא לריח - לא נתפרש בשום מקום! הצירוף "ריח ניחוח" חוזר עשרות פעמים בתורה, וכולן ביחס לקרבנות, ודווקא בעניין הקטורת לא נזכר צירוף זה בשום מקום. אמנם ברור שלקטורת המוקטרת היה ריח טוב, שהרי בפרשת סימני הקטורת נאמר (שמות ל', לח): "איש

אשר יעשה כמוה **להריח בה** ונכרת מעמיו", ותיאורי חז"ל מפליגים בריחה הטוב של הקטורת. אך עדיין אין זה אומר שבכך טעמה של המצווה.

במקום אחד בתורה נראה שנתפרש טעמה של הקטורת, ויילמד הסתום מן המפורש:

בפרשת אחרי מות, בסדר עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים נאמר (ויקרא ט"ז, ב):

דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת

אל פני הכפרת אשר על הארץ ולא ימות **כי בענן אראה על הכפרת**.

"ענן" זה אין פירושו ענן ה', כמו זה שכיסה את המשכן ביום חנוכתו (שמות מ', לד-לח), אלא ענן הקטורת שמקטיר הכוהן בקודש הקודשים בבואו שמה אחת בשנה:

ויקרא ט"ז, יב-יג ולקח מלא המחתה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה, והביא מבית לפרכת. ונתן את הקטרת על האש לפני ה', **וכסה ענן הקטרת את הכפרת** אשר על העדות ולא ימות.

במקומות רבים בתורה מתוארת התגלות ה' לאדם מתוך ענן. ענן זה הוא עננו של ה'. כאשר בא האדם להיוועד עם ה', כשם שעושה הכוהן הגדול הנכנס לקודש הקודשים, הוא מצווה להסך **בענן מעשה ידי אדם** בינו לבין ה' המתגלה אליו. מקום התגלות ה' במשכן הוא (שמות כ"ה, כב) "מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדת", ועל ענן הקטורת שעל הכוהן להעלות בבואו אל מבית לפרכת נאמר "וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות".

האם ניתן להעביר טעם זה גם לקטורת שבכל יום? נראה שכן, וזאת משום ההדגשה החוזרת על מקומו של מזבח הקטורת שמות ל', ו ונתתה אתו לפני הפרכת אשר על ארון העדת לפני הכפרת אשר על העדת, אשר אועד לך שמה ועל מקומה של הקטרת הקטורת שם לו ונתת ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה.

הזיקה המיוחדת בין מזבח הקטורת לבין הארון מודגשת היטב, ועמד עליה ראב"ע (לעיל סעיף ה). אולם יש להוסיף שאין זו רק זיקה בין שני כלים. זיקת מזבח הקטורת ועבודת הקטורת היא **להיוועדות** עצמה שנועד ה' עם משה מעל הכפרת. היוועדות זו אינה "אחת בשנה", אלא היא אפשרית בכל יום ויום. לפיכך מכסה "קטרת תמיד לפני ה'" את אוהל מועד ומהווה חציצה של ענן לפני הפרכת ולפני הכפרת.

נמצא שעבודת הקטורת אינה כעבודות אחרות במשכן: אין היא "צורך גבוה" כמותן, ואין האדם משרת באמצעותה את ה', אלא אדרבה: האדם פועל בהעלאת הקטורת כשליח ה'. הוא מסך בענן בינו לבין מקום ההתגלות ופעולתו נועדה לאפשר לו עצמו (או לזולתו) את ההיוועדות עם ה'.

מכאן אנו מגיעים למקומה של פרשת מזבח הקטורת ועבודת הקטורת. מחד, היא חותמת את ציווי מלאכת המשכן, באופן שכל פרטי הציווי הזה נתונים בין פרשת הארון שבתחילתו לפרשת מזבח הקטורת שבסיומו. רוצה לומר: עיקר מטרתו של המשכן הוא בהמשך התגלות ה' לישראל באמצעות משה, ועל כן בראש הציווי נתונה פרשת הארון - מקום התגלות ה', ובסיומו פרשת מזבח הקטורת - מעשה האדם שנועד ללוות התגלות זו.

מאידך, צודק ר"ע ספורנו שמזבח הקטורת אינו כשאר הכלים שבאוהל מועד, ואין תכליתו "להשכין הא-ל יתברך בתוכנו", ושעבודת הקטורת אינה כהקרבת הקרבנות. לפיכך אין מקומה של פרשה זו בין כלי המשכן האחרים, אלא מחוץ לציווי מלאכת המשכן, כנספח.

יש בקטורת ובמזבח המיועד לה חשיבות יתרה על פני שאר העבודות והכלים מפני שייכותם הישירה להתגלות ה' במשכן מעל הכפרת. אך מאידך יש בהם חשיבות פחותה ביחס אליהם, משום שאינם עבודת האדם לפני ה', באותו מובן שיש בקרבנות ובשאר העבודות. כדי שלא לטשטש בין שני סוגים שונים אלו של עבודות במשכן ציוותה תורה (ל', ט) "ועלה ומנחה ונסך לא תסכו עליו" (- על מזבח הקטורת). כך מבאר ייחודה של מצוות הקטורת את מקומה המיוחד של פרשת מזבח הקטורת, מקום שיש בו דו-משמעות.

כדי להרשם יש לשלוח בקשה לכתובת

MAJORDOMO@ETZION.ORG.IL

עם התוכן:

. GET YHE-TEST H-SUBSCRIBE

קיימת גם מערכת שיעורים באנגלית. כדי לקבל רשימת השיעורים, יש לשלוח בקשה לכתובת:

LISTS@VBM-TORAH.ORG

עם התוכן:

.GET YHE-ABOUT COURSES

בשאלות אפשר לפנות למשרד הישיבה 02-9931-456 ולבקש את משרד האינטרנט, או לכתוב לכתובת
YHE@JER1.CO.IL

כל הזכויות שמורות 2000 לשיבת הר עציון ולרב אלחנן סמט.